

VOGELPARADIJS PANAMA

Toon Vernooij

In november 2008 verbleven wij twee weken lang in het centrale gedeelte van Panama. We waren al een aantal keren in Centraal Amerika geweest en dus enigszins vertrouwd met de lokale avifauna. Toen Amerikaanse vrienden ons vertelden over een bijzondere locatie middenin het Panamese regenwoud, hoefden we niet lang na te denken.

Canopy Tower

De eerste week brachten we door in de Canopy Tower, een tot gastenverblijf omgebouwd voormalig radarstation van het Amerikaanse leger, gelegen op een heuvel op enkele kilometers van het Panamakanaal en een half uurtje rijden van de krioelende metropool van Panama City. Het ronde, vier verdiepingen hoge gebouw is geheel opgetrokken uit staal. De twee bovenverdiepingen liggen precies op de hoogte van de kroonlaag van het oerwoud en bieden aldus een comfortabel uitzicht op diverse soorten die je anders alleen ten koste van een acute nek-hernia te zien kunt krijgen. Het platte dak van de toren steekt net boven de boomtoppen uit en is vooral in de vroege ochtenduren een ideale uitkijkplaats voor brulapen, luiaards en de verschillende soorten vliegenvangers, amazonepapegaaien en duiven. Canopy Tower ligt in de zogenaamde kanaalzone, een brede strook langs het Panamakanaal, waar uit veiligheidsoverwegingen niet mocht worden gebouwd. Sinds de aanleg van het kanaal heeft het oerwoud zich daarvoor ongestoord kunnen ontwikkelen. Een groot deel van het gebied heeft inmiddels de status van nationaal park.

De tweede week zaten we 85 kilometer verder naar het westen in het laaggebergte rond El Valle Anton in Canopy Lodge. El Valle is het overblijfsel van een vulkaankrater en wordt omringd door scherpe pieken die tot circa 1000 meter oprijzen. Het dorp zelf ligt enkele honderden meters lager aan een snelstromend riviertje. De streek is veel gecultiveerder dan de kanaalzone. De steile hellingen zijn bebost, de omgeving van dorpjes en nederzettingen wordt gebruikt voor kleinschalige landbouw en fruitteelt. Door de relatief hoge ligging is het er wat frisser, vooral 's nachts. De bossen zijn er bijzonder rijk aan korstmossen en orchideeën. Beide accommodaties hebben een gemoedelijke en gastvrije sfeer, zijn van alle gemakken voorzien en speciaal bestemd voor natuurliefhebbers, in het bijzonder vogelaars. Het is mogelijk om zowel tochten in de directe omgeving te maken als naar verder weg gelegen gebieden. Van de vroege ochtend tot de late avond kun je in kleine groepjes begeleid door enthousiaste en zeer deskundige, Engelssprekende gidsen op zoek naar vogels. Desgewenst tot je erbij neervalt. Wij kwamen thuis met een lijst van 327 soorten.

Beste reistijd

Over het algemeen zijn najaar en winter de beste periode voor een bezoek aan Panama. Voor roofvogelliefhebbers zijn september en oktober aan te bevelen, omdat veel Noord-Amerikaanse soorten dan via de bottle-neck van de Panamese

landengte naar hun winterverblijf trekken. Oktober is ook goed voor doortrekken- de zangers uit de Verenigde Staten en Canada. November tot maart is de tijd voor wintergasten. Voor de inheemse soorten kun je natuurlijk het hele jaar terecht. Het Panamese klimaat is tropisch, dus warm, maar ook bijzonder vochtig. Zelfs in de "droge" tijd valt er bijna dagelijks wel een stevige bui. In het natte seizoen kan het er echter langdurig en zeer hevig regenen. Vooral in de hoger gelegen gebieden kunnen zich overstromingen en aardverschuivingen voordoen. Vanaf november neemt de buiigheid geleidelijk af en wint de zon het steeds vaker.

Vogelwereld

De vogelwereld van (tropisch) Amerika is niet te vergelijken met de Europese. Niet alleen verschillen de soorten in uiterlijk, geluid en gedrag sterk van de onze, ook de biotopen zijn door de plaatselijke geografie, het klimaat en de uitbundige flora volstrekt anders dan wat wij bij ons gewend zijn. Dat maakt dat zelfs de doorgewinterde vogelaar in het begin het gevoel heeft weer een beginner te zijn. Je moet als het ware opnieuw leren kijken en luisteren en vertrouwd zien te raken met het gedrag van de diverse soorten. Het leuke daarvan is dat je steeds van de ene verbazing in de andere valt. Elke soort en elke waarneming is een ontdekking op zichzelf. Zelfs als je voor vertrek alle vogelgidsen en gebiedsbeschrijvingen nauwgezet hebt doorgeploegd, blijkt de werkelijkheid toch weer net even anders. Bij menigeen roepen de begrippen oerwoud of jungle het beeld op van een frisgroen zonbeschenen bos, bezaaid met felgekleurde bloemen en vol gekwinkeleer en rondvliegende vogels. Niets is echter minder waar. Veelal is een regenwoud een half duistere, tamelijk onoverzichtelijke wirwar van stammen en struikgewas waar het bovendien een groot deel van de tijd doodstil is. Vaak is het er ook nog eens nat en nevelig. Je kunt rustig een uur ergens gaan zitten zonder een vogel te zien of zelfs maar te horen. Enkel het geluid van de constant vallende druppels klinkt. Maar dat kan ineens helemaal omslaan: overal om je heen hoor je allerlei ondefinieerbare contactroepjes en er flitst van alles hoog en laag door het gebladerde. Dan komt het aan op geduld en opperste concentratie. Blijf kijken en je merkt dat je in een waar vogelparadijs bent. Telkens schiet er even een vogel uit het groen tevoorschijn en even vaak is dat een nieuwe soort. Meestal is je waarneming niet meer dan een flits van hooguit enkele seconden en weg is de vogel weer, maar soms heb je geluk en blijft er één wat langer in het zicht. Een kwartier later is alles weer voorbij en keert de stilte terug. In lichte verbijstering, maar vele (nieuwe) soorten rijker, blijf je achter.

Juist omdat de flora van het tropisch regenwoud zo ongelooflijk soortenrijk is, staan individuen van een bepaalde soort meestal ver uit elkaar. Vogels en andere dieren die afhankelijk zijn van een specifieke boom- of plantensoort, zijn daardoor genoodzaakt om voortdurend rond te trekken. Ook trekken veel insectenetende vogelsoorten samen op met "army-ants", roofzuchtige mieren die in grote zwermen de bosbodem afstropen op zoek naar prooi. In de literatuur staat dit fenomeen bekend als "mixed species-flock", zwermen van soms wel 15 verschillende soorten die groepsgewijs door het woud van de ene naar de andere voedselbron trekken. Het is in mijn beleving nog steeds een van de mooiste en meest enerverende aspecten van vogels kijken in het tropische bos. Zelfs stromende regen en

gemeen bijtende mieren konden ons plezier niet bederven.

De vogelwereld in het laagland komt op Europeanen wat vertrouwder over. Het type habitat wijkt niet zo veel af van wat je in Europa kunt tegenkomen en bestaat voor een groot deel uit uitgestrekte vlakke weidegebieden rond "hacienda's", waar nog maar weinig bomen groeien. Voor het vee zijn her en der drinkplaatsen gegraven, die in het droge seizoen watervogels en steltlopers aantrekken. Het laagland is ook het domein van roofvogels, zowel inheemse als doortrekkende soorten.

Om een indruk te geven van het bijzondere karakter van de vogelwereld bespreek ik hieronder enkele groepen soorten.

Rufous-crested Coquette (Vuurkuif-koketkolibrie) - Toon Vernooy

Kolibries

Ongetwijfeld het meest tot de verbeelding sprekend zijn de kolibries. De inwoners van Panama weten dat ook en hangen overal waar toeristen komen zogenaamde "feeders" op. Dat zijn reservoirs gevuld met een suikeroplossing en voorzien van bloemvormige drinkgaatjes. Voor veel kolibries zijn deze voedselbronnen ronduit onweerstaanbaar. Als je op je gemak kolibries wilt bekijken en determineren, zoek dan zo'n feeder op, regel een comfortabele zitplaats in de schaduw, hou kijker en vogelgids bij de hand, en je bent absoluut verzekerd van urenlang vogelplezier. Ideaal voor na de lunch als het toch te heet is om er echt op uit te trekken. Ook heel rustgevend, trouwens. Het is mij althans herhaaldelijk overkomen dat ik erbij in slaap viel. Tja...

Kolibries komen voor op beide Amerikaanse subcontinenten, van Alaska tot Tierra del Fuego. Er zijn ongeveer 320 soorten, waarvan er 55 voorkomen in Panama.

Het hart van het verspreidingsgebied ligt in het Andesgebergte van Colombia tot in Ecuador, waar de diversiteit het grootst is. De meeste zijn klein tot zeer klein en hebben een bijzonder hoge stofwisselingsnelheid. Daarom zijn ze afhankelijk van energierijk voedsel en moeten ze vrijwel constant foerageren. Bijna alle soorten zijn nectareters, maar een aantal eet daarnaast ook allerlei vliegende insecten. Kolibries staan bekend om hun fenomenale vliegkunsten en briljante kleuren. Deze eigenschappen maken het waarnemen van kolibries echter niet zo eenvoudig. Ze kunnen razendsnel van richting veranderen en schieten continu van hot naar her, waardoor je ze steeds uit het oog verliest. Daarbij lijken ze door de iriserende, met de lichtval steeds veranderende kleuren vaak helemaal onzichtbaar te worden. Vergeet de fraaie beelden in slow motion van natuurdocumentaires of speel ze, als je enigszins een idee van de realiteit wilt krijgen, sterk versneld af. Overall waar nectar producerende planten groeien, kun je kolibries tegenkomen. Behalve feeders vormen bloeiende struiken langs paden en bosranden ideale waarnemingspunten. Vaak zochten we zo'n plek op en meer dan eens ontdekten we daar een van de zeldzamere of bijzondere soorten. In totaal zagen we 23 soorten, waarvan de White-tipped Sickbill (haaksnavelkolibrie) en de Rufous-crested Coquette (vuurkuif-koketkolibrie) de absolute toppers waren.

Muisspechten

Iedereen heeft zijn voorkeuren. Zo heb ik persoonlijk niet zoveel met duiven of eendachtigen. Daarentegen kunnen rare, bruine vogeltjes die veel op elkaar lijken en er een wat geheimzinnige leefwijze op nahouden, op mijn onverdeelde belangstelling rekenen. Daar horen ook de muisspechten (familie Dendrocolaptidae) bij, een groep die karakteristiek is voor het Zuid-Amerikaanse regenwoud. Oppervlakkig beschouwd hebben ze wat weg van de veel kleinere boomkruipers, maar ze zijn daar niet mee verwant. Hun naaste familie zijn de ovenvogels (Furnariidae). Muisspechten zijn bijna allemaal echte bosbewoners en komen alleen voor in de Amerikaanse tropen, van Mexico tot Argentinië. Panama telt 17 soorten, waarvan enkele zeldzaam zijn. Een bruinachtige vogel die je langs stammen en takken stilletjes als een muis omhoog ziet sluipen, is vrijwel zeker een muisspecht. Ze hebben allemaal stijve staartpennen, vaak met haakvormig verlengde schachten, die als extra steun dienen. In kleur variëren ze van roest- tot olijfbroen of een combinatie daarvan, vaak met lichtere vlekjes of streepjes op kop, hals en mantel. De grootste verschillen zitten in vorm en lengte van de snavel en in het formaat van de vogel. De meeste zijn ongeveer zo groot als een lijster. Het voedsel bestaat uit ongewervelde diertjes die verzameld worden in de overvloedige laag korstmossen en epifyten.

Meestal zie je muisspechten alleen of in paren. Sommige sluiten zich aan bij mixed species-flocks, andere gaan meer hun eigen gang. De Plain-brown Woodcreeper (grijswang-muisspecht) volgt vaak in kleine groepjes mierenzwermen. Muisspechten hebben vaak een luide, ver dragende zang of roep, waarmee ze onderling communiceren. Dat maakt ze voor kenners relatief eenvoudig te lokaliseren. Daaraan dankten wij in elk geval onze mooiste muisspecht: de Brown-billed Scythebill (bruinsnavel-muisspecht), een forse muisspecht met een vervaarlijke kromme snavel. Onze gids wist de vogel op diens roep feilloos te traceren.

Miervogels

In de categorie "geheimzinnig" horen wat mij betreft zeker ook de miervogels thuis. Deze groep bestaat feitelijk uit twee families, de echte miervogels (Thamnophilidae) en grondmiervogels (Formicariidae), en komt alleen in Midden- en Zuid-Amerika voor. Het is een zeer gevarieerde groep vogels, in totaal 272 soorten (waarvan Panama er 38 telt), die de waarnemer bijzonder veel voldoening kan verschaffen. Wat veel miervogelsoorten echter gemeen hebben, is dat ze zich erg goed verstopt weten te houden. Andere daarentegen geven luidkeels blijk van hun aanwezigheid en zijn wat gemakkelijker waar te nemen.

De echte miervogels zijn over het algemeen typische bosbewoners en daardoor niet altijd makkelijk te traceren. Gelukkig maken ze bijna allemaal behoorlijk veel lawaai en houden ze niet van stilzitten, dus met enig geduld zie je ze na een tijdje vanzelf uit het struikgewas tevoorschijn komen. Sommige, zoals de Spotted Antbird, zijn regelrechte juweeltjes om te zien met hun subtiele grijs, bruin en zwart vlekkenpatroon.

Barred Antshrike ♂(Gebandeerde mierklauwier) - Toon Vernooy

Hoewel de naam "miervogel" anders doet vermoeden, is slechts een beperkt aantal soorten geassocieerd met het voorkomen van mieren. In Panama geldt dat alleen voor de Spotted Antbird (vlekborst-miervogel), de Bicolored Antbird (tweekleurige miervogel) en de Ocellated Antbird (Mclean-miervogel). De laatstgenoemde is vrij schuw en teruggetrokken en je treft hem bijna altijd aan in de buurt van "army-ants", meestal in gezelschap van de twee eerdergenoemde soorten. Het is meteen ook een van de mooiste: bruin met zwart vlekkenpatroon en rond het oog hemelsblauwe kale huid.

Andere miervogels, zoals de diverse soorten Antwrens, hebben weinig met mieren te maken. Ze bewonen zowel de kroon- als struiklaag, vaak ook in secundair bos en ruigtes, en, zoals hun naam al doet vermoeden, ze lijken in uiterlijk en gedrag veel op winterkoningen.

De grondmiervogels vormen een geval apart. Qua uiterlijk doen ze sterk denken aan pitta's en (Amerikaanse) lijsters. Voor het gemak worden ze daarom ook maar Antpitta en Antthrush genoemd. De Black-faced Antthrush (zwartkeel-mierlijster) wordt wel aan de rand van mierenzwermen gezien. Het is een donker olijfbroene vogel met zwarte kop die vaak met opgewipte staart langzaam en doelbewust over de bosbodem loopt. Hij doet daardoor een beetje denken aan een kleine ral. De Streak-chested Antpitta (brilmierpitta) is voor de waarnemer een ware uitdaging. De vogel heeft ongeveer het formaat van een spreeuw, een gestreepte borst, bruine bovenzijde en een mooi licht oogringetje. Niet eens zo heel onopvallend dus. Maar hij kan twee dingen bijzonder goed: onbeweeglijk stilzitten en zingen met een soort buiksprekereffect, waardoor hij bijna niet te vinden is. Wij zaten op een ochtend zeker een half uur op onze hurken in de ondergroei, vergeefs speurend naar een Streak-chested Antpitta die vlak in de buurt luidkeels zat te zingen. Pas toen een van ons opstond en de vogel per ongeluk opjoeg, bleek dat hij al die tijd op nog geen twee meter van ons vandaan op de grond had gezeten. Gelukkig was hij daarna zo vriendelijk om helemaal vrij op een tak nog een poosje te blijven zitten. De dag kon toen niet meer stuk.

Tot slot

Ik zou nog pagina's lang zo door kunnen gaan. Hierboven heb ik maar enkele soorten beschreven, die om een of andere reden indruk op me hebben gemaakt. Ik had nog eindeloos kunnen vertellen over de tientallen soorten prachtig gekleurde tangares, die zich overal vertoonden en dankbaar gebruik maakten van voeder tafels met fruit: een feest voor het oog. Of de vele soorten overwinterende Noord-Amerikaanse zangers, die je soms op de meest onverwachte plaatsen kon tegenkomen, in de tuin van ons hotel tot op een afgelegen pad in de jungle. Of over het paartje Tropical Screech Owls (Choliba-schreeuwuil) dat dicht tegen elkaar aangedrukt in een boom tegenover de plaatselijke kliniek dagenlang toeschouwers trok. Of die keer dat we eindelijk na heel veel moeite twee Rosy Thrush-Tanagers (troepiaal-tangare) te zien kregen en in het voorbijgaan werden getrakteerd op drie Common Pauragues (een soort Amerikaanse nachtzwaluw) op klaarlichte dag. Om dan nog maar niet te spreken over de Tody Motmot die we op een mooie ochtend vlak langs het pad bijna konden aanraken.

Om de vogelwereld van Panama echt te ervaren, moet je ernaartoe. Ik kan iedereen verzekeren dat een paar weken vogelen in dit prachtige land een onvergetelijke belevenis zal zijn. Het overweldigend mooie landschap en de vriendelijke gastvrijheid van de Panamese bevolking krijg je er op de koop toe bij.